УДК 811.161.2’373.23

НЕОСОБОВІ ІМЕНА ТА ІМЕНА-ПРІЗВИСЬКА ЯК ЛЕКСИЧНА БАЗА ПРІЗВИЩЕВИХ НАЗВ ЖИТОМИРЩИНИ XVI–XVII ст.

Леся Ящук
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Житомирського державного університету імені Івана Франка
(Житомир, Україна)
e-mail: lesjajashhuk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4314-0807

У статті проаналізовано прізвищеві назви Житомирщини XVI–XVII ст., утворені від імен і імен-прізвиськ розряду «nomina impersonalia». Розглянуті оніми походять від назв: тваринного та рослинного світу; видів їжі, продуктів харчування; знарядь праці, предметів побуту, їхніх частин та інших речей; явищ природи; абстрактних понять; хвороб, фізичних вад тощо. Звернено увагу й на вузьколокальні діалектизми, які, маючи високий ступінь індивідуалізації, часто слугували твірною базою для ідентифікації осіб.

Ключові слова: *антропонімія; прізвищева назва; семантика твірних основ; назва розряду «nomina impersonalia».*

Yaschuk Lesia. Non-personal names and nicknames as the lexical base of the family names of Zhytomyr region of the 16th – 17th centuries.

The article analyzes the family names of the Zhytomyr region of the sixteenth and seventeenth centuries, formed from the names and nicknames of the category «nomina impersonalia». The source for the research is the published and handwritten monuments of the sixteenth and seventeenth centuries, among which the vast majority are handwritten Zhytomyr castle act books (1582–1713). This reviewed family names came from the names of the representatives of the fauna (wild and domestic animals and birds, insects and their groups, reptiles, fish) and flora (trees and bushes, cereal and herbaceous plants, vegetables, mushrooms, fruits). Also the names of different types of food; the names of tools, household items, their parts and other things (musical instruments, fabrics, clothes, shoes, ornaments, articles of everyday use) became the basis for them. This group of the family name is formed from the names: a) natural phenomenon, different time concepts; b) abstract concepts; c) diseases, physical defects; d) relief and various types of vegetation cover, etc. Even family names, derived from non-native names and nicknames, indicate the order of the birth of a child in the family. In general, the names of the category «nomina impersonalia» are reflected in 786 names of ordinary people of Zhytomyr region of the the sixteenth and seventeenth centuries, which makes up 31,7 %, and in the 160 names of the gentry – 12,45 %.

Keywords: *anthroponymy; family name; semantics of creators’ foundations; name of the category «nomina impersonalia».*

Українська історична антропонімія стала об’єктом наукових інтересів Л. Гумецької (XIV–XV ст.), М. Демчук (XIV–XVII ст.), Р. Керсти, І. Єфименко (XVI ст.), Р. Осташа, С. Бевзенка, О. Добровольської, І. Сухомлина, Л. Самійленко, В. Франчук, Н. Москальової, А. Залеського (XVII ст.), О. Неділько, В. Шевцової (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.), В. Денисюка (друга половина XVII–XVIII ст.), С. Панцьо, І. Фаріон (кінець XVIII – початок XIX ст.), С. Глущика (1765–1769 рр.), Л. Тарновецької (перша половина XIX ст.). Джерельною основою для їхніх досліджень були як пам’ятки ділової писемності (актові книги, реєстри

© Ящук Л., 2019

козаків, метрики, погосподарські книги тощо), так і пам'ятки історіографічного жанру.

На сьогодні в антропоніміці не вироблено загальноприйнятої класифікаційної схеми прізвищ за семантикою твірних основ. Зокрема, П. Чучка сучасні прізвища українців поділяє на три семантичні категорії: 1) прізвища, в основі яких лежать імена; 2) прізвища, в основі яких лежать апелятиви; 3) прізвища, в основі яких лежать топоніми. Окремо мовознавець розглядає прізвища спірної семантики й прізвища з основами невідомої семантики [Чучка 1970, с. 24–25]. Такої ж класифікації дотримується О. Добровольська, вивчаючи допрізвищеву семантику твірних основ прізвищ Війська Запорозького за «Реєстрами» 1649 р. [Добровольська 1995, с. 14].

Базою для творення прізвищ бойків, на думку Г. Бучко, слугували лексеми, що виконували функції: 1) особових імен; 2) прізвиськ; 3) апелятивних означень особи. За походженням це: а) церковно-християнські імена; б) слов'янські автохтонні імена; в) індивідуальні прізвиська пізнішого походження; г) апелятиви з особовим значенням, що характеризували денотата за його реальними ознаками [Бучко 1998, с. 36–37].

Функційний підхід до дослідження використовуваних лемками протягом декількох віків родових найменувань дозволив С. Панцьо всі основи прізвищ поділити на дві великі групи – відіменні (прямо чи опосередковано співвідносні з особовими іменами) і відапелятивні (співвідносні з відапелятивними прізвиськами) [Панцьо 1995, с. 25]. Л. Кравченко лубенські прізвища за лексичною базою основ класифікує на: 1) прізвища, утворені від антропонімів (християнських імен; давньослов'янських автохтонних імен і прізвиськ пізнішого походження); 2) прізвища, утворені від апелятивних означень особи [Кравченко 2004, с. 16].

Використавши класифікацію способів іменувань людей в Україні XVI–XVIII ст. М. Худаша [Худаш 1977], прізвищеві назви Житомирщини XVI–XVII ст. розглядаємо в межах таких класифікаційних груп: 1) прізвищеві назви (далі – ПН), в основі яких лежать антропоніми (християнські та слов'янські автохтонні імена); 2) ПН, в основі яких лежать апелятивно-антропонімні назви; 3) ПН, в основі яких лежать апелятивні назви [Ящук 2008]. Погоджуємося з такою думкою П. Чучки: «Вимога високого ступеня індивідуалізації спричинила те, що твірними основами відапелятивних прізвищ дуже часто ставали вузьколокальні діалектизми, архаїзми, слова, занесені з інших мов і діалектів, і взагалі слова, що мали низьку частотність уживання і високий ступінь індивідуалізації» [Чучка 1973, с. 260–261].

Об'єктом нашого дослідження стали антропоніми, зафіксовані в опублікованих і рукописних пам'ятках Житомирщини XVI–XVII ст.

Мета пропонованої розвідки – проаналізувати прізвищеві назви Житомирщини XVI–XVII ст., похідні від апелятивно-антропонімних назв, а саме від імен та імен-прізвиськ розряду «nomina impersonalia», звернувши увагу на діалектну лексику, відображену в них.

Досліджуваний матеріал свідчить, що серед прізвищевих назв цього розряду наявні:

1. **ПН, мотивовані назвами представників фауни**:

а) ***диких тварин***: Я(ц)ка *Бобренъка* (1586, ЖК 1, с. 172 зв.), Анъдре(и) *Боброви(ч)* (1611, АЖГУ, с. 88), Павълови *Бобърыче(н)кови* (1643, ЖК 10, с. 105), пор. ще діал. *ˈбобр'ик* 'сонечко Coccinella L.' [Никончук 1979, с. 162]; Ла(в)рина *Бо(р)сука* (1606, ЖК 4, с. 344 зв.); Зенъкови *Вовъкови* (1650, ЖК 13,

с. 381 зв.) і Ю(с)ко *Во(л)къ* (1585, ЖК 1, с. 74), па(н) Федо(р) *Во(л)къ* (1585, ЖК 1, с. 100); Лука(ш) *Заецъ* (1606, ЖК 4, с. 290 зв.) і Tymosz *Zaiąc* (1683, АЮЗР 7, 1, с. 511), Stephan *Zayko* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 577), Е(в)хи(м) *За(и)ченя* (1609, ДМВН, с. 132); пна Ивана *Зубра* (1606, ЖК 4, с. 324); *Кожа(н)* Мо(и)сѣ(и) (1609, ДМВН, с. 153), Га(в)рило *Кожане(н)ко* (1609, ДМВН, с. 131), назва *кожан* ‘нічний ссавець із широкими крилами, що літає’ і тепер є надбанням правобережнополіських говірок [Никончук 1979, с. 156]; Анъдрея *Кунъченъка* (1643, ЖК 10, с. 263) < *кунка* ‘змен. від *куна* – куниця’ (Грінченко 2, с. 325); Ивана *Лисицу* (1647, ЖК 12, с. 39), Фє(д)ку *Лисєняти* (1650, ЖК 13, с. 386); Анъдрушкови *Ме(д)ведови* (1643, ЖК 10, с. 112 зв.); Себестияна *Соболя* (1605, ЖК 4, с. 168), Курило *Соболе(н)ко* (1609, ДМВН, с. 132); Васи(л)я *Туровича* (1611, АЖГУ, с. 189); пн̃а Тита *Хомяка* (1587, ЖК 1, с. 237);

б) ***домашніх тварин***: Федора *Барана* (1647, ЖК 12, с. 59); Andrzej *Byczko* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 577), Данило *Бычокъ* (1649, Р, с. 195), Анътона *Бычєнъка* (1650, ЖК 13, с. 594 зв.); Супруна *Волика* (1647, ЖК 12, с. 60 зв.), Ивана *Воловича* (1606, ЖК 4, с. 341), пн̃ъ Янъ *Волови(ч)* (1611, АЖГУ, с. 241), Ѡме(л)яна *Воличєнъка* (1647, ЖК 12, с. 60); *Жеребе(и)* И(л)я (1609, ДМВН, с. 153), Ми(с)ка *Жеребила* (1618, ЖК 7, с. 922 зв.), Яна *Жере(б)ка* (1605, ЖК 4, с. 222 зв.), пор. діал. ˩*жереб,* ˩*жер'еб* ‘некастрований кінь’ [Куриленко 1991, с. 27] (ці ПН можуть бути мотивовані апелятивом зі значенням ‘*жеребок*’); Казимира *Козича* (1643, ЖК 10, с. 264 зв.); Супруна *Козловича* (1587, ЖК 1, с. 289); з пн̃о(м) Па(в)ломъ *Козулею* (1606, ЖК 4, с. 278 зв.), пор. *козуля* ‘маленька корова з загнутими назад рогами’ (Грінченко 2, с. 266); Пили(п) *Коневи(ч)* (1595, ЖК 4, 1, с. 13); *Кони(к)* Ми(с)ко (1609, ДМВН, с. 132), Де(м)ка *Кота* (1587, ЖК 1, с. 228 зв.), Taras *Kotow* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 578), пн̃ъ Ма(р)ти(н) *Котови(ч)* (1606, ЖК 4, с. 366), Бориса *Ко(т)ченѧти* (1586, ЖК 1, с. 127); па(н) Фариса(н) *Кошка* (1611, АЖГУ, с. 117), И(г)ната *Кошъчича* (1606, ЖК 4, с. 340), «уже пам’ятки XI–XIII ст. фіксують характерну східнослов’янську форму *кошька*» [Німчук 1992, с. 186]; Тимоша *Теличъку* (1643, ЖК 10, с. 280); Уласу *Цапєнъку* (1650, ЖК 13, с. 383);

в) ***диких птахів***: Тарасови *Боровикови* (1650, ЖК 13, с. 600), пор. *боровик* ‘бусел чорний’ [Никончук 1968, с. 442] або ‘житель бору’, ‘рослина’ (Грінченко 1, с. 87); Ѡ(с)тапа *Воробя* (1605, ЖК 4, с. 70 зв.); Iwan *Woron* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 576), пна Миколая *Вороны* (1583, АЖМУ, с. 46), Курыла *Вороне(н)ка* (1605, ЖК 4, с. 57 зв.), па(н) Але(к)са(н)де(р) *Ворони(ч)* (1651, ЖК 14, с. 44 зв.), панъ Якубъ *Вороничъ* (1618, ЖК 7, с. 685 зв.), Я(ц)ко *Воронови(ч)* (1586, ЖК 1, с. 181 зв.), Семєну *Воро(н)чыку* (1650, ЖК 13, с. 386); пана Самоеля *Голуба* (1651, ЖК 14, с. 70 зв.), Ярофея *Голуба* (1587, ЖК 1, с. 259 зв.) і Семена *Голоба* (1586, ЖК 1, с. 136), Григоре(и) *Голубови(ч)* (1618, ЖК 7, с. 1070), Крыштофови *Голу(б)ковичови* (1611, АЖГУ, с. 361); Семена *Деркача* (1584, АЖМУ, с. 127); Ивано(м) *Жура(в)лемъ* (1585, ЖК 1, с. 74), Гришку *Журавлевичу* (1584, АЖМУ, с. 84); Игната *Зозули* (1606, ЖК 4, с. 346), Дацъка *Зозуле(н)ка* (1647, ЖК 12, с. 23), Кузма *Зозу(л)ка* (1649, Р, с. 194); Матъфея *Крука* (1630, ЖК 8, с. 686 зв.); Мо(и)сию *Кулику* (1650, ЖК 13, с. 383 зв.), у середній зоні Полісся ˩*кулйк* має значення ‘сніпок соломи чи очерету, яким вив’язується дах’ [Никончук 1990, с. 240]; Севери(н) *Куропа(т)ви(ч)* (1606, ЖК 4, с. 326) / пн̃а Северина *Куропатовича* (1606, ЖК 4, с. 326), пор. діал. *куропата* ‘куропатка’ [Никончук 1968, с. 455]; *Лєбє(д)* Хве(с)ко (1649, Р, с. 311); «дому Се(р)гея *Лелякова*» (1606, ЖК 4, с. 236),

Са(в)ки *Леляковича* (1587, ЖК 1, с. 258), пор. діал. *л'е|л'ак* ‘кажан’ [Никончук 1979, с. 156] або ‘опудало лякати птахів’ [Никончук 1985, с. 226]; Олексее(м) *Ѡ(р)ло(м)* (1585, ЖК 1, с. 115); Иванъ *Пугачъ* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 250); Фе(с)ка *Сыроватъня* (1647, ЖК 12, с. 57 зв.), пор. *сироватень* ‘лунь’ (Грінченко 4, с. 123); Fedor *Sycz* (1651, АЮЗР 7, 1, с. 469), Евдокима *Сыче(н)ка* (1650, ЖК 13, с. 198); Lewko *Sowczenia* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 577); А(н)дрея *Сокола* (1606, ЖК 4, с. 342 зв.), Янови *Соколичови* (1630, ЖК 8, с. 706); Василь *Сорока* (1552, АЮЗР 7, 2, с. 183), Ка(р)па *Сороче(н)ка* (1585, ЖК 1, с. 75 зв.) / Ка(р)пъ *Сорочичъ* (1585, ЖК 1, с. 77 зв.); Микуле *Тетери* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 241), Е(в)хи(м) *Тетере(н)ко* (1606, ЖК 4, с. 302 зв.), Федора *Тетюрука* (1605, ЖК 4, с. 212 зв.), Григоре(и) *Чижеви(ч)* (1590, АЖГУ 1, с. 45);

г) ***домашніх птахів***: Степана *Гусака* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 246), Лукъяну *Гусаченъку* (1650, ЖК 13, с. 381 зв.); Яско *Кугутъ* (1609, ДМВН, с. 130), назва *ку|гут* ‘півень’ і сьогодні збережена в правобережнополіських говірках (Пулинський район Житомирської області) [Никончук 1979, с. 192]; Ѡлєкъсия *Пєтушъка* (1650, ЖК 13, с. 339), пор. діал. *пе|тух* ‘півень’ [Никончук 1979, с. 192] (можливо, ця ПН утворилася від чол. христ. *Петушко* < *Петро*); Ѡноприю *Сєлєзневи* (1650, ЖК 13, с. 381 зв.);

ґ) ***комах і їх груп***: Ва(с)ка *Жука* (1630, ЖК 8, с. 290), А(н)то(н) *Жуковичь* (1595, ЖК 4, 1, с. 13); Максимови *Камарови* (1606, ЖК 4, с. 412); Семе(н) *Мура(ш)ка* (1585, ЖК 1, с. 115 зв.); Ива(н) *Муха* (1587, ЖК 1, с. 301 зв.), И(л)яшови *Му(с)цє* (1650, ЖК 13, с. 600) і Ѡ(с)тапови *Му(ш)цє* (1650, ЖК 13, с. 600); Ждана *Роевича* (1587, ЖК 1, с. 260), Лаво(р) *Ро(и)кеви(ч)* (1595, ЖК 4, 1, с. 13); Па(р)хомови *Чмєлови* (1650, ЖК 13, 600), наприклад, на Гуцульщині кличку *Чміль* дають низькорослому коневі чорної масті [Чучка 2005, с. 607];

д) ***плазунів, риб***: Макаръ *Верете(л)никови(ч)* (1585, ЖК 1, с. 79 зв.), пор. *веретільник* ‘змія-мідянка’, ‘ящірка’ (Грінченко 1, с. 136); Tarасovи *Ѵюноѵи* (1635, АЖГУ 1, с. 111); Несте(р) *Жабъка* (1649, Р, с. 198); пана Яна *Ѡконя* (1630, ЖК 8, с. 676); Ивана *Ра(ч)ка* (1584, АЖМУ, с. 72), Са(х)но, Гри(ц)ко *Ра(к)ковичи* (1606, ЖК 4, с. 320), пна Григо(р)я *Ра(ч)кевича* (1587, ЖК 1, с. 303 зв.); Charko *Rybczenia* (1651, АЮЗР 7, 1, с. 467); Сидора *Селе(д)ца* (1606, ЖК 4, с. 343); Timosz *Czerwa* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 578), Ходора *Че(р)вака* (1586, ЖК 1, с. 127).

2. **ПН, похідні від назв органів і частин тіла людини або тварини**: Павелъ *Бородына* (1595, АЮЗР 6, 1, с. 247), Ва(с)ка *Бородинича* (1611, АЖГУ, с. 305); бо(р)тника Грицъка *Бо(ч)ка* (1587, ЖК 1, с. 236) / то(т) *Бо(ч)ко* (1587, ЖК 1, с. 237); Федо(р) *Брушко* (1609, ДМВН, с. 132); Я(с)ко(м) *Голо(в)кою* (1605, ЖК 4, с. 184 зв.), Гапона *Голо(в)чича* (1606, ЖК 4, с. 344); пна Па(в)ла *Губу* (1605, ЖК 4, с. 119 зв.), Ѡпанаса *Гу(б)ки* (1587, ЖК 1, с. 258); Иляшови *Животови* (1647, ЖК 12, с. 88); Данило *Жила* (1649, Р, с. 198), Микулу *Жи(л)ку* (1584, АЖМУ, с. 114); па(н) Яро(ш) *Зу(б)* (1605, ЖК 4, с. 193), Ива(ш)ка *Зу(б)ка* (1586, ЖК 1, с. 127), Левонъ *Зубковичъ* (1595, АЮЗР 6, 1, с. 248), Iwan *Zubczenko* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 577); Ма(р)тина *Кикътя* (1647, ЖК 12, с. 60), на території сучасного Полісся існують назви *|к'їкот', |кикот', |кекот', |кехот'* зі значенням ‘залишок відрізаної кінцівки (пальця на руці)’ [Никончук 2001, с. 25]; Федо(р) *Ки(ш)ка* (1606, ЖК 4, с. 373 зв.); Ма(к)сима *Кожи* (1587, ЖК 1, с. 260), Ми(т)ко *Кожи(н)* (1609, ДМВН, с. 153), Ю(р)кови *Ко(ж)це* (1606, ЖК 4, с. 427 а зв.) / Ю(р)ку *Ко(з)це* (1606, ЖК 4, с. 428); Ивана *Кулака* (1606, ЖК 4, с. 416 зв.); Миску *Лапи* (1650, ЖК 13, с. 383), Степана *Лапыря* (1618, ЖК 7, с. 926) / Степана *Лапы* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 219), Тимоша

Лапки (1618, АЮЗР 3, 1, с. 245), А(р)тю(х) *Ла(п)ко* (1605, ЖК 4, с. 57 зв.), пор. *лапко* ‘кличка собаки з товстими лапами’ (Грінченко 2, с. 344); Ти(ш)кови *Ли(т)це* (1647, ЖК 12, с. 45 зв.); Я(ц)ко *Нога* (1609, ДМВН, с. 131); Лукия(н) *Но(с)* (1586, ЖК 1, с. 181 зв.); А(н)дрея *Па(л)чика* (1586, ЖК 1, с. 193 зв.); Лє(с)ка *Пупчєнъка* (1650, ЖК 13, с. 400); Бориса *Пуховича* (1630, ЖК 8, с. 465 зв.); Иванови *Рокгови* (1650, ЖК 13, с. 600); Кли(м) *Усъ* (1583, АЖМУ, с. 48); пана Андрея *Хре(б)товича* (1630, ЖК 8, с. 307 зв.); Радивоно(м) *Чере(в)ко(м)* (1605, ЖК 4, с. 218), Сидоръ *Черевковичъ* (1595, АЮЗР 6, 1, с. 250).

3. **ПН, утворені від назв представників флори та їхніх частин**:

а) ***дерев і кущів***: Ива(н)ко *Ве(р)биче(н)ко* (1585, ЖК 1, с. 74) / Ивана *Ве(р)бичо(н)ка* (1585, ЖК 1, с. 75 зв.) / Ива(ш)ко *Веребъяченъко* (1585, ЖК 1, с. 77 зв.), пор. *верба* або *вербич* = *вербниця* ‘вербна неділя’, = *вербляниця* ‘час на початку весни, коли верби цвітуть’ (Грінченко 1, с. 133); Ивана *Грушъки* (1647, ЖК 12, с. 65); Демида *Дубины* Бо(р)тника (1630, ЖК 8, с. 485), пор. *дубина* ‘дубове дерево’, ‘дубовий ліс, місце, зарослe дубом’ (Тимченко, с. 235); пана Миха(и)ла *Лозъки* (1635, АЖГУ 1, с. 142); Ивана *Сливку* (1650, ЖК 13, с. 214), Стєцъку *Сливчыку* (1650, ЖК 13, с. 386); пн̃а Яна *Сокоровича* (1586, ЖК 1, с. 150 зв.) / па(н) Янъ *Сокурови(ч)* (1586, ЖК 1, с. 150 зв.);

б) ***злакових і трав’янистих рослин, а також виробів з них***: Стася *Боба* (1618, ЖК 7, с. 922 зв.); Семена *Вереса* (1584, АЖМУ, с. 87); Ѡпанасу *Волоту* (1650, ЖК 13, с. 383 зв.) < *ˈволот'* ‘суцвіття вівса або проса’, ‘верх снопа, колосся’ [Никончук 1985, с. 52–53, 178]; у Гри(ш)ка *Горо(ш)кови(ч)* (1606, ЖК 4, с. 331 зв.); пнъ Павелъ *Кукъличъ* (1635, АЖГУ 1, с. 159), пор. діал. *ку́кла* ‘аїр тростинний’ [Вештopт 1968, с. 424]; Во(и)теха *Лепеху* (1611, АЖГУ, с. 212), пор. Ѡ(с)тапу *Лєпєсы* (1650, ЖК 13, с. 386); «Григо(р)я *Лободу*, на ѡ(н) ча(с) ге(т)мана коза(ц)кого» (1606, ЖК 4, с. 431 зв.); Савъку *Снопє(н)ка* (1647, ЖК 12, с. 46); па(н) Я(н) *Солома* (1605, ЖК 4, с. 147 зв.); Анъдриєви *Травяникови* (1650, ЖК 13, с. 600), пор. *трав’яник* ‘рослина’ або ‘риба бичок’ (Грінченко 4, с. 278); Лазарови *Шахранови* (1650, ЖК 13, с. 547) < *шахвран* ‘шафран’ (Грінченко 4, с. 487, 485);

в) ***овочів***: Никона *Бурака* (1650, ЖК 13, с. 328 зв.), *Buraczko* Ostap (1651, АЮЗР 6, 1, с. 576); Луцикъ *Га(р)бузє(н)ко* (1649, Р, с. 199); Игнатъ *Капуста* (1552, АЮЗР 7, 2, с. 183); пн̃а А(н)дрия *Ре(д)чича* (1680, ОК, с. 1); Лєвъка *Цыбулъки* (1647, ЖК 12, с. 60), пор. *цибулька* ‘змен. від цибуля’, ‘сорт картоплі’ (Грінченко 4, с. 428);

г) ***грибів***: Va(с)ка *Гриба* (1635, АЖГУ 1, с. 161);

ґ) ***плодів і частин представників флори***: Я(ц)ка *Гнилицу* (1587, ЖК 1, с. 228 зв.); Андрей *Качанъ* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 248) і Ва(с)ка *Кочана* (1605, ЖК 4, с. 64), пор. діал. *каˈчан* ‘необтереблене супліддя кукурудзи’, ‘обтереблене супліддя кукурудзи, стрижень кукурузного качана’, ‘стрижень капустяної головки’ [Никончук 1985, с. 59–60, 86]; Федора *Кветки* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 244), пор. діал. *ˈкв'ітка, ˈквйетка* ‘суцвіття вівса або проса’ [Никончук 1985, с. 52–53]; Васи(л)е(м) *Корене(м)* (1587, ЖК 1, с. 226 зв.), пану Яну *Кореню* (1680, ОК, с. 314); Андрея *Струка* (1587, АЮЗР 3, 1, с. 22), пор. діал. *струк* ‘обтереблене супліддя кукурудзи, стрижень кукурузного качана’, ‘довгий і вузький рослинний плід, що розкривається на дві половини, у яких міститься насіння’ [Никончук 1985, с. 61, 91]; Ивана *Соло(м)ку* (1611, АЖГУ, с. 206); Григо(р)емъ *Ши(ш)кою* (1586, ЖК 1, с. 201).

4. **ПН, базою для яких слугують назви видів їжі, продуктів харчування**: Пєтра *Балабушъки* (1647, ЖК 12, с. 62), діал. *ба|лабушка* ‘булочка із житнього чи пшеничного борошна’ [Вешторт 1968, с. 369]; Федора *Бо(р)ща* (1606, ЖК 4, с. 364); Якова *Варени(ч)* (1583, АЖМУ, с. 49); Микити *Ве(р)гуненъку* (1650, ЖК 13, с. 381 зв.), пор. *вергун* ‘солодке печиво: хворост, хрусти’ (Грінченко 1, с. 134); Ивана *Жура* (1650, ЖК 13, с. 197), Ѡни(с)ка *Журенъка* (1650, ЖК 13, с. 197), пор. діал. *жур* ‘вівсяний кисіль’ [Вешторт 1968, с. 376–377], = *джур* ‘страва: непросіяне борошно розводять водою і ставлять на ніч, щоб прокисло, після цього їдять з конопляним маслом’ (Грінченко 1, с. 376; ЕСУМ 2, с. 209–210) або = *жура* ‘журба’ (СУМ 2, с. 547); Пет(р) *Каше(н)ко* (1649, Р, с. 311); Ярошо(м) *Ква(с)ко(м)* (1590, АЖГУ 1, с. 76), пор. діал. *ква|сок* ‘щавель або борщ із нього’ [Вешторт 1968, с. 382]; Клима *Киселя* (1588, ЖК 1, с. 365), Ма(н)ка *Киселе(н)ка* (1585, ЖК 1, с. 104); Ивана *Киселицу* (1611, АЖГУ, с. 85) / Ивана *Кисилицы* (1611, АЖГУ, с. 93), пор. діал. *кесе|леца* ‘рідкий кисіль’ [Вешторт 1968, с. 382]; Романа *Ки(с)ляка* (1587, ЖК 1, с. 254 зв.), Семена *Ки(с)ляковича* (1587, ЖК 1, с. 254 зв.), Хъфєдора *Ки(с)лясє(н)ка* (1635, АЖГУ 1, с. 160); Федора *Кныша* (1611, АЖГУ, с. 60); Хомы *Ко(р)женъка* (1647, ЖК 12, с. 56 зв.), *Ко(р)жи(к)* Тимо(н) (1609, ДМВН, с. 131), пор. діал. *коржик* ‘солодке печиво з прісного тіста’, ‘оладки з тертої картоплі або борошна’ [Вешторт 1968, с. 384]; Лукъяна *Кулеша* (1587, ЖК 1, с. 270); Сидо(р) *Крупка* (1584, АЖМУ, с. 99), Степана *Крупени* (1585, ЖК 1, с. 75), Федо(р) *Крупча(н)ка* (1605, ЖК 4, с. 202); Федора *Ма(с)ла* (1590, АЖГУ 1, с. 65); Ле(в)ко(м) *Мякишо(м)* (1588, ЖК 1, с. 318 зв.); Дениса *Пирога* чоботара (1606, ЖК 4, с. 419), «шляхе(т)ные ... Алекса(н)де(р) *Пирогови(ч)*» (1605, ЖК 4, с. 185), Ты(ш)ка *Пироже(н)ка* (1650, ЖК 13, с. 214), Андрея *Пироженя* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 214); панъ Федоръ *Проскура* (1605, ЖК 4, с. 138); Ва(с)ка *Сахара* (1605, ЖК 4, с. 110); И(л)ею и Нестеро(м) *Сметаничами* (1605, ЖК 4, с. 218); Игната *Сала* (1647, ЖК 12, с. 61); Федора *Сырова(т)ку* (1588, ЖК 1, с. 319 зв.); Павълови *Скорине* (1650, ЖК 13, с. 455); Ше(и)па, Курила *Сухаре(н)ко(в)* (1611, АЖГУ, с. 216).

5. **ПН, похідні від назв знарядь праці, предметів побуту, їхніх частин та інших речей**:

а) ***музичних інструментів***: Ничипора *Ду(д)ку* (1585, ЖК 1, с. 74 зв.), Процика *Дудъчєнъка* (1647, ЖК 12, с. 65), Ѡста(п) *Ду(д)чи(ч)* (1585, ЖК 1, с. 115 зв.) і Дениса *Ду(д)чеча* (1587, ЖК 1, с. 259), Кузми *Дудо(ч)ки* (1650, ЖК 13, с. 196 зв.); Е(в)хима *Пищика* во(и)та (1605, ЖК 4, с. 213 зв.), пор. *пищик* ‘вид сопілки з тонкого очерету’ (Грінченко 3, с. 156); Ивана *Скрыпъки* (1618, ЖК 7, с. 730), бу(р)мистру А(н)друху *Скрипъчєняти* (1650, ЖК 13, с. 386); Я(с)ку *Шыпошу* (1650, ЖК 13, с. 386), пор. *шипош* ‘вид музичного рога або труби’ (Грінченко 4, с. 495);

б) ***тканин, одягу, взуття, прикрас***: Гры(ц)ка *Аксамитє(н)ка* (1650, ЖК 13, с. 328 зв.); Яковъ *Голенищевичъ* (1552, АЮЗР 7, 2, с. 183), пор. діал. *голе|нище* ‘верхня трубчата частина чобота, що прикриває литку’ [Гримашевич 2002, с. 39]; Ма(х)но *Кожушко* (1609, ДМВН, с. 132); Са(н)ка *Колошича* (1606, ЖК 4, с. 398 зв.); Тимоша *Колъпачка* (1587, ЖК 1, с. 270 зв.), пор. діал. *коу|пак* ‘головний убір, пришитий до верхнього одягу, капюшон’, ‘головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, очіпок’, ‘чоловіча хутряна шапка, у якій не відверталися вуха’ [Гримашевич 2002, с. 70]; Ярмоша *Пє(р)лика* (1650, ЖК 13, с. 568 зв.), пор. діал. *пе|релки* ‘скляне намисто’, *пе|релк'і* ‘жіноча прикраса на шию з бісеру’ [Гримашевич 2002, с. 117];

Хвєдорови *Рубашъцє* (1650, ЖК 13, с. 600), пор. діал. *ру'башка* ‘жіноча спідня сорочка’, ‘чоловіча верхня сорочка’ [Гримашевич 2002, с. 140]; Ма(т)фея *Чобота* (1606, ЖК 4, с. 331 зв.), Ива(н) *Шмателu(н)ка* (1609, ДМВН, с. 130), можливо, пов’язане з діал. *ш'мат':а, ш'мат'е* ‘одяг взагалі’, ‘білизна’, ‘старий одяг, непридатний для носіння’ [Гримашевич 2002, с. 180]; Па(в)ла *Шо(л)кевича* (1605, ЖК 4, с. 95);

в) ***предметів повсякденного вжитку***: Ѡпанаса *Го(л)чо(н)ка* (1605, ЖК 4, с. 214), А(н)дрееви *Иго(л)кови* (1611, АЖГУ, с. 170); Савки *Калитенъка* (1643, ЖК 10, с. 140 зв.), Ка(р)пъ *Калити(ч)* (1609, ДМВН, с. 132), Пє(т)ра *Калитъку* (1650, ЖК 13, с. 339) / Пєтрови *Кали(т)цє* (1650, ЖК 13, с. 336), Ма(р)тина *Кали(т)че(н)ка* (1605, ЖК 4, с. 87 зв.), пор. діал. *ка'литка* ‘полотняний мішечок для тютюну’, ‘шкіряна торбинка для дрібних речей, яку прив’язують до пояса’, ‘мішечок для грошей’ [Гримашевич 2002, с. 58] або ‘невеликі вхідні двері в загорожі чи воротах’ [Никончук 1990, с. 43]; Миха(и)лови *Квачови* (1647, ЖК 12, с. 88), пор. *квач* ‘про людину в переносному значенні: безхарактерна, ганчірка’ (Грінченко 2, с. 232); Ивана *Кле(п)ца* (1586, ЖК 1, с. 128), пор. *клепець = клепач* ‘молоток’ або ‘риба’ (Грінченко 2, с. 250); Са(в)ку *Кли(н)ка* (1586, ЖК 1, с. 172 зв.), пор. діал. *кли'нок* ‘загострений брусочок дерева, за допомогою якого скріплюється брусочок дерева’ [Никончук 1985, с. 121]; Васи(л) *Кляпъ* (1584, АЖМУ, с. 103); *Кодола* А(н)дре(и) (1609, ДМВН, с. 131), пор. *кодола* ‘канат’ (Грінченко 2, с. 263); Са(х)но *Коло(д)чи(ч)* (1606, ЖК 4, с. 331 зв.), пор. діал. *ко'лодка* ‘вертикально поставлена колодка, на якій рубають, колють і сушать дрова та лучину’ [Никончук 1990, с. 55–56]; Гри(ш)ко *Куже(л)* (1595, ЖК 4, 1, с. 13); панъ Станисла(в) *Кори(т)ко* (1679, ОК, с. 117); Ива(н) *Коче(р)га* (1609, ДМВН, с. 131), Ивана *Коче(р)жича* (1605, ЖК 4, с. 204 зв.); Ю(р)я *Кошеля* (1605, ЖК 4, с. 222 зв.) і Конъдрата *Кошыля* (1647, ЖК 12, 65 зв.), пор. діал. *ко'ш'іл'* ‘коробка, з якої сіють зерно руками’ [Никончук 1985, с. 115]; Я(ц)кови *Куришкови* (1650, ЖК 13, с. 454 зв.), пор. *куришка* ‘глиняна кадильниця для ладану, яку використовували селяни’ (Грінченко 2, с. 329); Де(м)яна *Ладана* (1606, ЖК 4, с. 342 зв.); Якубо(м) *Лемеше(м)* (1605, ЖК 4, с. 54 зв.); Ивана *Лычича* (1587, ЖК 1, с. 229), пор. діал. *'лика, 'лико* ‘матеріал, з якого плетуть постоли’, ‘порвата смуга лика в постолі’ [Гримашевич 2002, с. 86]; Клима *Лу(т)ченѧти* (1586, ЖК 1, с. 155 зв.), пор. *лутка* ‘віконний одвірок’ або *луток* ‘молоде липове деревце’, ‘лико молодої липи’ (Грінченко 2, с. 383); Ма(т)фе(и) *Ме(т)ли(ч)* (1588, ЖК 1, с. 316 зв.); атаманови *Ми(с)никови* (1650, ЖК 13, с. 454 зв.); пн̃ъ Самуелъ *Мотови(д)ло* (1611, АЖГУ, с. 174); Здану *Ѡбушыку* (1650, ЖК 13, с. 386); пн̃ов *Покотиловичо(в)*, пна Яна, пна Тимофея и пна Григо(р)я (1605, ДМВН, с. 73), пор. *покотило* ‘великий горщик’ (Грінченко 2, с. 275); пн̃ъ А(н)дре(и) *Пузыревичъ* (1609, ДМВН, с. 138), Грицъка *Пузыръка* (1647, ЖК 12, с. 25); Меле(ш)ко *Рога(ч)* (1587, ЖК 1, с. 305 зв.), Аврамъ *Рогачевичъ* (1595, АЮЗР 6, 1, с. 249), пор. діал. *ро'гач* ‘розвилистий стовп для просушування посуду’ [Никончук 1990, с. 58], ‘основний поздовжній брус, до якого кріпляться інші частини плуга’ [Никончук 1985, с. 99]; И(л)кови *Секири* (1650, ЖК 13, с. 454 зв.); Лукашу *То(р)би* (1650, ЖК 13, с. 381 зв.) / Лукашови *То(р)бє* (1650, ЖК 13, с. 600); Федора *Тари(л)ку* (1630, ЖК 8, с. 682 зв.); Ивашко *Чепе(л)* (1583, АЖМУ, с. 48), Ивану *Чепелє(н)ку* (1650, ЖК 13, с. 383), пор. *чепель* ‘ніж з відламаним кінцем’ (Грінченко 2, с. 451); Iwan *Szyło* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 577), Иванъ *Шилєнъко* (1649, Р, с. 199); пн̃а Григо(р)я *Скурата* (1611, АЖГУ,

с. 278), пор. *шкурат* ‘шматок шкіри’ (Грінченко 4, с. 503); Ярошъ *Сума* (1618, АЮЗР 3, 1, с. 260), пор. *сума* ‘торба’ (СУМ 9, с. 835).

6. **ПН, мотивовані назвами явищ природи та різних часових понять**: Michał *Zima* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 577); Микола(и) *Зоря* (1606, ЖК 4, с. 332), пна Петра *Зо(р)ки* (1618, ЖК 7, с. 722); Дениса *Коле(н)ды* (1650, ЖК 13, с. 197 зв.) і Яхима *Коляду* (1630, ЖК 8, с. 692); Stephan *Moroz* (1683, АЮЗР 7, 1, с. 512), Hryszko *Morożenia* (1651, АЮЗР 7, 1, с. 469) / Hryszko *Morozenia* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 578), Ива(н) *Морозє(н)ко* (1649, Р, с. 311), Ива(н) *Моро(з)ко* (1585, ЖК 1, с. 115 зв.); Ми(х)ну *Полу(д)ню* (1586, ЖК 1, с. 152); Ивана *Понеделенъка* (1647, ЖК 12, с. 66); Петърови *Сєрєдє* (1650, ЖК 13, с. 381 зв.); (И)вана *Сне(ж)ка* (1587, ЖК 1, с. 259), Гна(т)ца *Сне(ж)кевича* (1586, ЖК 1, с. 160), Denis *Sobota* (1651, АЮЗР 6, 1, с. 577); пн̃а Матыса *Хмарича* (1586, ЖК 1, с. 183 зв.).

7. **ПН, утворені від назв абстрактних понять**: Романа *Гомона* (1587, ЖК 1, с. 258 зв.); Иванъ *Гукъ* (1587, ЖК 1, с. 220); пн̃а Миколая *Дружбу* (1605, ЖК 4, с. 55 зв.); па(н) Микола(и) *Искра* (1586, ЖК 1, с. 149); Васко *Новина* (1586, ЖК 1, с. 181 зв.), Ра(д)ко(м) *Новине(н)ко(м)* (1605, ЖК 4, с. 149 зв.); Ива(н) *Пригода* (1605, ДМВН, с. 30); па(н) Фило(н) *Ра(и)* (1606, ЖК 4, с. 329 зв.); Иванъ *Розмова* (1649, Р, с. 194); Ва(с)ко *Сви(с)тови(ч)* (1586, ЖК 1, с. 167); па(н) Григоре(и) *Шу(м)ко* (1599, ЖК 4, 1, с. 65 зв.).

8. **ПН, в основі яких лежать назви хвороб, фізичних вад тощо**: Терешко *Горячка (Горачка)* (1552, АЮЗР 7, 2, с. 183); Федоро(м) *Ко(в)туно(м)* (1606, ЖК 4, с. 375 зв.) і Дорошка *Ко(л)туна* (1584, АЖМУ, с. 113); Ко(р)ни(и) *Проказа* (1609, ДМВН, с. 130), «пам’ятки української мови XVI–XVIII ст. засвідчують чисельну групу слів на позначення хвороб, ознаками яких є патологічні зміни шкірного покриву», серед них *проказа* ‘хвороба від чарів, причина’, ‘струпи, короста’, ‘зараження’, ‘лепра’; нечіткість семантики лексем зумовлена тим, що такі найменування не є назвами власне конкретних дерматозів [Дидик-Меуш 2008, с. 206, 240–246]; Якима *Чиръку* (1647, ЖК 12, с. 25 зв.).

9. **ПН, утворені від назв рельєфу та різних видів рослинного покриву**: шляхе(т)ны(и) Лука(ш) *Болотови(ч)* (1585, ЖК 1, с. 86 зв.); Ко(р)не(и) *Дуброви(ч)* (1589, ЖК 3, с. 5 зв.); Яцка *Лозни(ч)ка* (1650, ЖК 13, с. 328 зв.); Ѡстапу *Макгуры* (1650, ЖК 13, с. 381 зв.) < *магура* ‘висока гора’ (Грінченко 2, с. 396).

10. **ПН, похідні від назв, що вказують на черговість народження дитини в сім’ї**: Iwan *Dewiatka* (1683, АЮЗР 7, 1, с. 509); шляхе(т)ны(и) Федо(р) *Мизи(н)* (1606, ЖК 4, с. 248 зв.); Хому *Ѡди(н)ца* (1611, АЖГУ, с. 212); *Ѡ(с)мачка* Пи(л)ко (1609, ДМВН, с. 132); Радивона *Пе(р)шковича* (1587, ЖК 1, с. 259 зв.); Петра *Позниковича* (1586, ЖК 1, с. 212 зв.) / Петра *По(з)наковича* (1586, ЖК 1, с. 211 зв.); Сенъко *Семеренъкови(ч)* (1585, ЖК 1, с. 79); па(н) Стани(с)лавъ *Трєтякъ* (1650, ЖК 13, с. 302); Fedor *Szomak* (1683, АЮЗР 7, 1, с. 512) і Hawryło *Szumak* (1683, АЮЗР 7, 1, с. 512); Ва(с)ка *Шо(с)така* (1605, ЖК 4, с. 210 зв.).

Отже, прізвищеві назви, мотивовані іменами та іменами-прізвиськами розряду «nomina impersonalia», – кількісно більша група в ідентифікації всіх соціальних верств Житомирщини XVI–XVII ст., порівняно з прізвищевими назвами, утвореними від імен та імен-прізвиськ розряду «nomina personalia». Зокрема, назви цього типу відображені в 786 ПН простолюдинів, що становить 31,7 %, і 160 ПН шляхти – 12,45 %. Найширше представлені в складі

аналізованих онімів назви диких і свійських тварин та птахів (*бобер*, *вовк*, *заєць*, *зубр*, *соболь*; *баран*, *козел*, *кошка*; *ворон*, *голуб*, *журавель*, *леляк*; *гусак*, *селезень* тощо), а також органів і частин тіла людини або тварини (*губа*, *зуб*, *кишка*, *кулак*, *лапа* та ін.); назви видів їжі, продуктів харчування (*борщ*, *вергун*, *жур*, *каша*, *кисляк*, *сало*) та назви предметів повсякденного вжитку (*калита*, *кочерга*, *мисник*, *покотило*, *рогач*, *тарилка*). Нерідко в ролі таких неособових назв виступають архаїзми й діалектизми.

ЛІТЕРАТУРА

Бейлина, Д. А. (1968). Материалы для полесского ботанического словаря. [В:] *Лексика Полесья. Материалы для полесского диалектного словаря*. Москва, с. 416–438.

Бучко, Г. Є. (1998). Семантична та словотвірна структура сучасних прізвищ Бойківщини. [У:] *Слов'янська ономастика*. Ужгород, с. 36–45.

Вешторт, Г. Ф. (1968). Названия пищи в говорах Полесья. [В:] *Лексика Полесья. Материалы для полесского диалектного словаря*. Москва, с. 366–414.

Гримашевич, Г. І. (2002). *Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок*. Житомир, 184 с.

Дидик-Меуш, Г. (2008). *Українська медицина. Історія назв*. Львів, 400 с.

Добровольська, О. Я. (1995). *Лексична база прізвищ Війська Запорозького за «Реєстрами» 1649 р*. Автореф. дис. … канд. філол. наук. 10.02.01 «Українська мова». Ужгород, 25 с.

Кравченко, Л. О. (2004). *Прізвища Лубенщини*. Київ, 198 с.

Куриленко, В. М. (1991). *Лексика тваринництва поліських говорів*. Суми, 124 с.

Никончук, М. В. (1979). *Матеріали до лексичного атласу української мови (правобережне Полісся)*. Київ, 314 с.

Никончук, М. В. (1985). *Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся*. Київ, 312 с.

Никончук, М. В. і Никончук, О. М. (1990). *Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов*. Житомир, 371 с.

Никончук, М. В., Никончук, О. М. і Мойсієнко, В. М. (2001). *Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії*. Житомир, 148 с.

Никончук, Н. В. (1968). Полесские названия птиц. [В:] *Лексика Полесья. Материалы для полесского диалектного словаря*. Москва, с. 439–471.

Німчук, В. В. (1992). *Давньоруська спадщина в лексиці української мови*. Київ, 416 с.

Панцьо, С. Є. (1995). *Антропонімія Лемківщини*. Тернопіль, 128 с.

Худаш, М. Л. (1977). *З історії української антропонімії*. Київ, 236 с.

Чучка, П. П. (1970). *Антропонимия Закарпатья*. Автореф. дисс. … д-ра филол. наук. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)». Киев, 42 с.

Чучка, П. П. (1973). Апелятивна лексика у прізвищах українців Закарпаття. [У:] *Культура і побут населення українських Карпат*. Матеріали республіканської наукової конференції. Ужгород, с. 254–261.

Чучка, П. (2005). *Прізвища закарпатських українців*. Історико-етимологічний словник. Львів, 704 + XLVIII с.

Ящук, Л. В. (2008). *Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст*. Дис. … канд. філол. наук. 10.02.01 «Українська мова». Житомир, 209 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

АЖГУ – *Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 р*. (2002). А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко (упорядн.). Житомир, 392 с.

АЖГУ 1 – *Акти Житомирського гродського уряду: 1590 рік, 1635 рік* (2004). В. М. Мойсієнко (упорядн.). Житомир, 251 с.

АЖМУ – *Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 рр.)* (1965). М. К. Бойчук (упорядн.). Київ, 191 с.

АЮЗР – *Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов* (1859–1914). Київ (перша цифра означає частину, друга – том).

Грінченко – *Словарь української мови* (1907–1909). У 4-х т. Б. Грінченко (упорядн.). Київ.

ДМВН – *Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.* Збірник актових документів (1981). В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. (упорядн.). Київ, 316 с.

ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови* (1985). У 7-и т. О. С. Мельничук (гол. ред.). Київ, т. 2, 572 с.

ЖК 1 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1582–1588 рр.)*. Зберіг. У ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 1. 367 с.

ЖК 10 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1643 р.)*. Зберіг. У ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 10. 400 с.

ЖК 12 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1647–1648 рр.)*. Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 12. 115 с.

ЖК 13 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1649–1650 рр.)*. Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 13. 675 с.

ЖК 14 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1651–1652 рр.)*. Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 14. 379 с.

ЖК 3 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1598–1773 рр.)*. Зберіг. У ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 3. 1250 с.

ЖК 4 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1605–1606 рр.)*. Зберіг. У ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 4. 448 с.

ЖК 4, 1 – *Актова книга Підкоморского суду Житомирського повіту Київського воєводства (1584–1644 рр.)*. Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 4, оп. 1, од. зб. 1. 208 с.

ЖК 7 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1617–1618 рр.)*. Зберіг. У ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 7. 1451 с.

ЖК 8 – *Актова книга Житомирського гродського суду (1630 р.)*. Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 8. 939 с.

ОК – *Актова книга Овруцького гродського суду (1678–1680 рр.)*. Зберіг. у ЦДІАК України: ф. 15, оп. 1, од. зб. 1. 411 с.

Р – *Реєстр Війська Запорозького 1649 року*. Транслітерація тексту. (1995). О. В. Тодійчук (гол. упорядн.), В. В. Страшко, Р. І. Осташ, Р. В. Майборода (упорядн.). Київ, 592 с.

СУМ – *Словник української мови* (1970–1980). В 11-ти т. І. К. Білодід (гол. ред.). Київ.

Тимченко – Тимченко, Є. (2002). *Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст*. У 2-х т. В. В. Німчук, Г. І. Лиса (упорядн.). Київ, т. 2, 512 с.

Подано до редакції 26.04.2019 року
Прийнято до друку 24.05.2019 року